

Məktəblilərə ekoloji mədəniyyətin aşılmasında innovativ təlim metodlarının tətbiqi

Firuzə Samir qızı Əfəndiyeva

Bakı Qızlar Universiteti

E-mail: efendiyevafiruze2019@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. G.V. Sultanova,
p.ü.f.d., dos. P.M. Həsənova

Açar sözlər: məktəbli, innovasiya, ekoloji mədəniyyət, innovativ təlim metodları

Ключевые слова: школьник, инновации, экологическая культура, инновационные методы обучения

Key words: schoolboy, innovation, ecological culture, innovative teaching methods

Qloballaşan dünyada cəmiyyətin bir çox sahələrində sürətlə dəyişikliklər gedir. Bu dəyişikliklər eyni zamanda elm və təhsil sahəsində də baş verir. Elm və təhsil hər bir insanın gələcək həyatını formalaşdıran ona lazım olan bilik, bacarıq, vərdişləri əldə etmək üçün imkan yaradan əsas faktorlardan biridir.

Son illərdə Azərbaycanın təhsil sistemində aparılan islahatlar təhsilin innovativ fəaliyyətinin aktivləşməsində və inkişafında yeni imkanlar yaratmışdır. Demək olar ki, bu gün hamı innovasiyalar və innovativ inkişaf barəsində söhbət açır.

“*Innovativ təhsil*”, “*innovative metod*” söz birləşmələri “*innovasiya*” terminindən yaranmışdır.

“*Innovasiya*” termini latın dilində “*innovato*” sözündən olub, yenilənmə və yaxşılaşma deməkdir. Bu termin elmi tədqiqatlarda XIX əsrlərdə meydana gəlib. Bir iqtisadi kateqoriya kimi “*innovasiya*” terminini ilk dəfə elmə gətirən Avstriya (sonralar Amerika) alimi Jozef Şumpeter olmuşdur” (6).

“*Innovasiya*” yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi, insanın intellektual fəaliyyətinin, kəşfinin, ixtirasının son nəticəsidir. *Innovasiyanın məqsədi idarəetmə obyektini dəyişməkdir, yeni elmi, texniki, iqtisadi və sosial səmərə əldə etməkdir*” (4, s. 99).

“*Innovasiyaların tətbiqinə olan ehtiyacın isə çoxlu səbəbləri var. Bunlardan, əsasən, aşağıdakılardır:*

- Qloballaşma;
- Daima artan rəqabət;
- Texnologiyaya ayrılan diqqətdə artım;
- Elm və texnologiyanın məqsədyönlü inkişafı” (7).

“*Tədris prosesinin innovativ inkişafında müasir təlim texnologiyalarının rolu böyükdür. Bunlardan internet – texnologiya xidmətləri, elektron təlim (təlim e-learning), smart təlim və s. qeyd etmək olar. Elektron dərs resurslarının (İnternet texnologiyaları) təklif etdiyi geniş və yenilənən məlumat imkanları tədris prosesini xeyli asanlaşdırıb*” (2, s.147).

“*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli 13 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında təhsil sisteminin başlıca vəzifələrindən bəhs edilərkən milli mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktiki biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət*

qabiliyyətli kadrlar hazırlamaq məsələsinə xüsusi önəm verilmişdir” (6).

Hazırda respublikamızda insanların, xüsusilə də məktəblilərin ekoloji təhsilinin, ekoloji maariflənmələrinin təşkili və ekoloji mədəniyyətlərinin formalaşdırılması diqqət mərkəzində dayanan aktual bir problemdir. Ekoloji təhsil və tərbiyə elmi-tədqiqatların çox mühüm istiqamətlərindən biri hesab olunur. Bu, səbəbsiz deyildir. Ekoloji təhsil, tərbiyə və mədəniyyəti üzrə aparılan səmərəli iş məktəblilərin şəxsiyyətinin formalaşdırılmasına böyük kömək göstərir. Ekoloji təhsil mürəkkəb pedaqoji prosesdir.

“Həyat bilgisinin və ana dilinin tədrisi prosesində və eləcə də sinifdənkənar keçirilən tədbirlər zamanı ekoloji təlim-tərbiyə işinə sistemli yanaşma onun keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir, elementlər arasındakı qanunauyğunluğu, qarşılıqlı əlaqələri, struktur və metodları müəyyən edir və onun təşkilinə əlverişli şərait yaradır. Həyat bilgisi və ana dilinin fənlərinin tədrisində ekoloji təlim-tərbiyə prosesində ilk növbədə yerli təbii şəraitin öyrənilməsinə diqqət yetirilir. Eyni zamanda bu fənnin tədrisi prosesində ətraf mühitin vəziyyəti, orada baş verən antropogen dəyişikliklər, mövcud ekoloji problemlər yerli şəraitlə müqayisəli şəkildə araşdırılır” (1, s. 60).

“Tədris prosesində innovativ metodların istifadə edilməsi şagirdlərin təhsilə biganəliyinin aradan qaldırılmasına, lazımi təfəkkür xüsusiyyətlərinin formalaşdırılmasına, deməli, təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. İnnovativ metodlar təlimdə mexaniki yaddaşın deyil, təfəkkürün inkişafı, şagirdlərin fəal dərketmə mövqeyi, biliklərin müstəqil əldə edilməsi, tədqiqat və dərketmə üçün müvafiq şəraitin yaradılması, təbii öyrənmə fəallığının artırılmasına təkan verən problemlə şəraitin yaradılması, biliklərin yaradıcı tətbiqi, ətrafdakılarla əməkdaşlıq etmək bacarığı, təfəkkürün müstəqilliyi və sərbəstliyi vacib amil kimi nəzərdə tutulur.

İnnovativ təlim metodunun tədris prosesinə daxil edilməsi şagirdlərin passivliyinin aradan qaldırılmasına, lazım olan təfəkkür xüsusiyyətlərinin və yaradıcılığın formalaşdırılması və təlim keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır” (5, s. 86).

“İnnovativ metodların tətbiq edilməsi tədris müəssisəsində şəraiti dəyişərək şagirdlərin özünə inamını artırır, şəxsiyyətlərarası münasibətləri yaxşılaşdırır, təhsilə olan münasibət müsbət mövqe yaradır, biliklərə müstəqil yiyələnmək və yenilərini əldə etmək, onlardan həyat məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə etmək vərdişlərini formalaşdırır” (5, s. 87).

“Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovativ metodlarla təlim müəllim üçün dərslərin keyfiyyətini artırmağa vacib bir vasitədir. Bu metod şagirdlər üçün dərsləri çox maraqlı və cəlbedici edir. Şagirdlərin öyrənməyə həvəsi və nailiyyətləri artdıqca, müəllimin də fəaliyyəti yüngülləşir. Beləliklə, innovativ metodlarla nəinki şagirdlər inkişaf edir, həm də müəllimlər təkmilləşir” (5, s. 87).

“İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə təlimin effektivliyini artırmaqla yanaşı, şagirdlərdə biliklərə müstəqil yiyələnmək bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Əgər lap yaxın keçmişdə təhsilənlər məlumatı yalnız müəllimdən, dərslə və dərslər vasitələrindən əldə edirdisə, hazırda onlar internet, e-kitablardan istifadə imkanlarına da malikdirlər. Buna görə də, öyrənilərdə elektron resurslardan düzgün istifadə etmə, məlumatı əldə edə bilmə, əldə edilmiş məlumatın emalı, tətbiqi və təqdimatı bacarıqlarını formalaşdırmaq lazımdır. Onların bu sahədə bacarıq və qabiliyyətləri olmasa, işin təşkilinin səmərəsi olmaz. Deməli, informasiyanın sürətlə yeniləndiyi müasir dövrdə innovativ dərslər modelinin təşkili və həyata keçirilməsi müəllimin konstruktiv, layihələndirici və s. bacarıqları ilə yanaşı, İKT üzrə hazırlığını da başlıca tələbə çevirir. Bu gün müəllim tədris etdiyi mövzularla əlaqəli internet sayt və portallardan lazımi biliklərin əldə edilməsi, müxtəlif səpkili təqdimatların, slaydların, e-test və

tapşırıqların hazırlanması üçün proqramlardan, videofilm və animasiyaların tətbiqində multimedia texnologiyalarından, e-lövə və e-poçtdan istifadə bacarıqlarına malik olmalıdır ki, şagirdlərini də bu istiqamətdə düzgün və səmərəli fəaliyyətə sövq edə bilsin” (5, s. 109).

“Təbiətin mühafizəsi global, ümumbəşəri problemdir. Həmin problemin həll edilməsi cəmiyyətin, insanın və ətraf mühitin qarşılıqlı fəaliyyətinin xarakteri ilə əlaqədardır. Ölkəmizdə sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafı ilə əlaqədar lazımi ekoloji qaydalara əməl edilmədiyindən sənaye tullantıları, havanı, torpağı, bağları, çəmənlikləri, çiçəkləri, çayları, vadilər, su hövzələrini, gölləri, hətta dənizləri çirkləndirir, müxtəlif vəsilədən olan canlı aləmə ciddi ziyan vurur, insanların həyat şəraitini pisləşdirir, xüsusilə onların səhhətinə ləkə vurur, sağlamlığını pozur. Bu məsələ ilə əlaqədar olaraq ətraf mühitin çirklənməsinə qarşı mübarizə tədbirləri genişləndirilir. Mütəxəssislərin fikrincə, dünyada iki ən böyük ekoloji bəla mövcuddur. Biri təbii təbii arıların azalması, ikincisi isə meşələrin qırılmasıdır. Statistik məlumatlara görə arıların azalması nəticəsində yüzdən artıq çiçəklər vəsiləsi məhv olmuş, Böyük Britaniyanın ərazisi qədər qırılmış meşə sahəsində isə minlərlə biosfer komponentləri təbiətdən silinmişdir” (3, s. 544).

“Həqiqətən insanların hərtərəfli düşünülməmiş tədbirləri nəticəsində təbiətə çox zərər vurulmuş, müəyyən ərazilərdə onun gözəlliyi, zənginliyi itirilmiş, bir çox sahələr səhralara çevrilmişdir. İnsan təbiət qanunlarını öyrənərək ona şüurlu təsir göstərdikdə isə təbiəti daha da gözəlləşdirir, onun nemətlərini artırır, təbii sərvətlərindən səmərəli istifadə edir. Ətraf mühiti dərindən dərk etmək üçün onun haqqında insanda elmi təsəvvürlə yanaşı, elmi bilik də olmalıdır. Belə olmadıqda təbiətin qorunmasında insanın düzgün mövqeyini, rolunu müəyyən etmək mümkün deyil. Çünki bir çox təbii proseslərin mərkəzində bilavasitə insan durur. İnsan təbiətə əl gəzdirdikdən sonra təbiət özü mürəkkəb prosesləri qarışdırır, birləşdirir.

Meydana çıxmış yeni prosesi insan yenidən dərk edir və sonra onun mənəbəyini axtarmağa başlayır. Elm və texnikanın inkişafı insanların biosferə mənfi təsirini artırmışdır. Təbii ehtiyatların tükənməsi eroziya, havanın, suyun, torpağın çirklənməsi, bəzi bitki və heyvan növlərinin insan fəaliyyəti nəticəsində yoxa çıxması, bilavasitə məhv edilməsi insanın təbiətə qeyri-münasib mənfi təsirinin nəticəsidir. Artıq bu gün bir sıra sahələrdə insanın təbiətə qayğısız münasibəti böhranlı vəziyyətə çatmışdır. Ətraf mühitə fasiləsiz olaraq müxtəlif tullantılar daxil olur, sənaye tullantıları atmosferi, suyu, torpağı çirkləndirir, tullantı qazlar isə atmosfer havasını zəhərləyir, saysız-hesabsız maşın və mexanizmlər səs-küyü çoxaldır, müxtəlif yanacaqlardan intensiv sürətdə istifadə nəticəsində suyun, havanın temperaturu yüksəlir.

Bu faktlar onu göstərir ki, cəmiyyətin ətraf mühitə laqeyd münasibəti müasir dövrün ən zəruri probleminə çevrilmişdir. Ona görə də biz ümumtəhsil məktəblərimizdə ekoloji bəlalər haqqında şagirdlərə məqsədyönlü, planlı və mütəsəkkil sürətdə məlumatlar verməliyik. Əgər gənc nəsillər Sumqayıtdakı zavodların kimyəvi tullantılarının törətdiyi ekoloji bəlalərin törətdiyi faciələrdən xəbərdar olsalar, onda gələcəkdə bu bəlalərin yaranmasına imkan verməzlər. Təbiət indiyə qədər mövcud olanların, indi yaşayanların, gələcəkdə yaşayacaq insanların mülkiyyətidir. Təbiətin mühafizəsi sahəsində şagirdlərin mənəvi məsuliyyəti bütövlükdə həyatın qorunmasına aid olan mənəvi məsuliyyətdir. Ona görə gənc nəsillər, xüsusilə məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətə məhəbbət ruhunda tərbiyə etmək məktəblərimiz qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir.

Təbiətə insani münasibətləri, əxlaqi cəhətləri uşaqlarda formalaşdırmaq üçün bu müsbət əxlaqi cəhətləri vərdiş halına keçirmək, qayğılı münasibət hissi tərbiyə etmək vacibdir. Bu günümüzdə yaşayan və işləyən hər bir adama təbiətin qorunması, onun sərvətlərindən qənaətciliklə istifadə və sair anlayışların verilməsinə elə kiçik yaşlardan başlanılmalıdır. Çünki orta

məktəbi bitirmiş şagirdin təbiəti sevmək, onun sərvətlərindən qənaətlə istifadə edən mütəxəssis olması üçün ekoloji biliklərin böyük əhəmiyyəti vardır. Buna görə də hər bir müəllim-tərbiyəçi uşağa ancaq qanun və anlayışları öyrətməklə kifayətlənməməli, onların diqqətini ekoloji məsələlərə də cəlb etməlidirlər. İşin bu cür aparılması təbiətlə tərbiyənin üzvü surətdə əlaqələndirilməsi üçün geniş zəmin hazırlayır” (3, s. 546).

“Hər bir insan dövlət qanunlarına əməl etməklə yanaşı, təbiət qanunlarına da düzgün riayət etməyə məcburdur. Çünki təbiəti sevmək, onu qorumaq. Vətəni sevmək, onu müdafiə etmək deməkdir. Təbiətin respublikamıza bəxş etdiyi zəngin faydalı qazıntılar, yerüstü və yeraltı ehtiyatlar, su, torpaq, bioloji və meşə sərvətləri, zəngin bitki örtüyü xalqımızın milli sərvətləridir. Bu təbii sərvətlərdən düzgün istifadə edilməsi ekoloji mühitə ziyan verən tullantıların miqdarını azaldır. Məktəblidə təbiətə və onun sərvətlərinə məhəbbət, qayğı bilavasitə kiçik yaşlarından təşəkkül tapmağa başlayır. Buna görə də məktəblərdə ətraf mühitə, təbii sərvətlərə, təbiətin gözəlliyinə məhəbbət ruhunda tərbiyə işi aparmaq, bitki və heyvanat aləminin əhəmiyyətini şagirdlərə izah etmək, təbiətə qayğı hissini bacarıqla aşılamaq diqqət mərkəzində olmalıdır” (3, s. 547).

Məqalənin aktuallığı. İnnovativ metod həm təlimin məzmununun daha yaxşı öyrənilməsini, həm də bu məzmunun dəqiq şəkildə tətbiqini daha da səmərəli edir, eyni zamanda da şagirdlərin dərk etmə fəaliyyətini daha da fəallaşdırır. Məktəblilərə ekoloji mədəniyyətin aşılmasında innovativ təlim metodlarının tətbiq edilməsi məsələsi də öz aktuallığı ilə seçilir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Bu məqalədən məktəblilərə ekoloji mədəniyyətin aşılmasında innovativ təlim metodlarının tətbiq edilməsi diqqət mərkəzinə gətirilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə araşdırılan problem gənc tədqiqatçılar və bu sahə ilə maraqlananlar üçün, həmçinin pedaqoji kollektivlərə öz köməyini göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Həyat bilgisi: Ümumtəhsil məktəblərinin III sinfi üçün dərslik. Bakı, 2013.
2. Sadıqov F.B. Pedaqogika: Dərs vəsaiti. Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, 2012.
3. Sadıqov F. Pedaqogika: Dərs vəsaiti. Bakı: Adiloğlu, 2009.
4. Tağıyev A.H. Aslanzadə İ.A. İnnovasiya menecmenti: Dərs vəsaiti. I hissə. Bakı, 2017.
5. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait. Bakı, 2007.
6. <http://www.president.az/articles/9779>.
7. <https://www.taxes.gov.az/uploads/neshrler/innovasiya.pdf>.

Ф.С. Зейналова

Применение инновационных методов обучения в воспитании экологической культуры школьников

Резюме

Иновационные процессы в образовании ставят перед учителями задачу развивать ученика как личность. Также в статье рассказывается о применении инновационных методов обучения в воспитании экологической культуры школьников. Основная цель инновационного образования - получение дополнительных знаний на основе приме-

нения навыков, приобретенных студентами. Качество обучения зависит от творческой работы, уровня профессионализма и искренней любви учителя, который напрямую реализует новую технологию обучения, учебный процесс. В учебном процессе педагог использует новые педагогические технологии для достижения формирования мышления учащихся, предпочитает использовать нестандартные уроки, такие как лекции, конкурсы, уроки, диспуты, отражающие современные подходы к обучению, развивает диалог, логическое и критическое мышление, творческое дает широкое пространство для использования активных методов, основанных на методах.

Одна из самых священных обязанностей - научить учеников заботиться о природе, приучить их к любви и защите окружающей среды, познакомить их с социально-политическими, экономическими, духовными и нравственными ценностями защиты окружающей среды.

F.S. Zeynalova

Application of innovative teaching methods in inculcating ecological culture in schoolchildren

Summary

Innovative processes in education set the task for teachers to develop the student as a person. This article also talks about the application of innovative teaching methods in inculcating environmental culture in schoolchildren. The main purpose of innovative education is to acquire additional knowledge based on the application of skills acquired by students. The quality of education depends on the creative work, professionalism and sincere love of the teacher, who directly implements the new technology of teaching, the teaching process. In the educational process, the teacher uses new pedagogical technologies to achieve the formation of students' thinking, prefers to use non-standard lessons such as lectures, lessons-competitions, lessons-discussions, lessons-disputes, reflecting modern learning approaches, develops dialogue, logical and critical thinking, creative gives wide space to the use of active methods based on methods.

One of the most sacred duties is to teach students to care for nature, to accustom them to love and protect the environment, to acquaint them with the socio-political, economic, spiritual and moral values of environmental protection.

Redaksiyaya daxil olub: 10.12.2020